

László Ferenc

Constantin Brăiloiu és a csángó népzene kutatása*

Constantin Brăiloiu (1893–1958) nevét, ha máshonnan nem, legalább a Bartók-életrajzokból kell hogy ismerje minden művelt magyar zenész és néprajzos. Nem volt Bartóknak még egy olyan önzetlen, mindig segítőkész (és mindig okosan segítő!) külföldi barátja, mint ő, a Román Zeneszerzőtársaság (Societatea Compozitorilor Români) nagy tekintélynek örvendő főtítkára, a bukaresti Folklórarchívum megteremtője és vezetője, a született és szellem szerinti arisztokrata, aki Bartókot ismételtlen szállóvendégéül látta, románra és franciára fordította írásait, hangversenyt és előadást szervezett neki Bukarestben, újra meg újra írt róla, védte, amikor támadták Romániában, aki követőjéből tudóstársává nőtt fel és világszínvonalon folytatta népzene tudományos művét. Bartók egyetlen külföldi pályatársáról sem nyilatkozott olyan feltétlen elismeréssel, mint róla, *Miért és hogyan gyűjtünk népzene-t?* című tanulmányában (Bartók 1966).¹ Valószínű, hogy Brăiloiu Bartók ajánlására vált a Szabolcsi Bence–Tóth Aladár szerkesztette *Zenei lexikon* (1931) szerzőtársává. Amikor a Gunda Béla szerkesztette *Kodály-emlékkönyvet* (1943) vagy a *Studia memoriae Belae Bartók Sacra* című tanulmánykötetet (1956) adták ki, Brăiloiunak már Budapesten sem volt szüksége ajánlásra. Tudták róla, hogy a legnagyobbak közül való.

Levezetésük tanúsága szerint (Benkő 1974, László 1976, László 1985, László 1990, László 1993, László 1999²) Bartók valóságos hídembere volt Brăiloiunak Budapesten. Kodály például Bartók közvetítésével kereste meg és kapott tőle tudományos információt. A Bartók révén kialakult összeköttetések közül a Brăiloiu–Lajtha kapcsolat idővel önállósult, Bartók Amerikába távozta után is működött és a népzene kutatás nemzetközi fórumain való személyes együttműködésükben teljesedett ki. A két tudós párhuzamos életrajzainak ez utóbbi említett fejezete még jórészt feltárássra vár. Az azonban már az eddig megismert dokumentumokból is kiderül, hogy Lajtha is hídemberré vált Brăiloiu

* A Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság IV., a 90 éves Papp Géza és a 80 éves Sárosi Bálint tiszteletére rendezett tudományos konferenciáján (Budapest, 2005. 10. 7–9.) tartott előadás 2008-ban átdolgozott szövege.

¹ Bartók írása talán létre sem jött volna Brăiloiu ösztönzése nélkül. Akár a fiatal román tudóstárs *Esquisse d'une méthode de folklore musical* (románul Bukarest, franciául Párizs: 1931) című módszertani munkájára adott válasznak is tekinthető. Bartók – írásaiban egyedülálló módon – mottó gyanánt Brăiloiu-idézetet ír szövege fölé. Utóbb kizárólag bő Brăiloiu-idézetekkel példázza „hogy más országbeli gyűjtők milyen aprólékos gondnal dolgoznak”. Szerinte ő „nemcsak a románoknak legkiválóbb zenefolklor-kutatója, hanem európai viszonylatban is a legjobbak közé tartozik”. Bartók szerint Brăiloiunál egy népszokás leírása „a végletekig menő, a legalaposabb német tudós aprólékosságát is megszégyenítő részletességgel” történik (Az 1934-ben és 1935-ben több változatban is megjelent műre a *Bartók Béla Írásai* I. (1966) alapján hivatkozom).

² Utóbbi rövidítése alább: 36 Bartók-Briefe/sorszama a hivatkozott levélnek.

számára: Bartók után neki köszönhetően is bővült és gazdagodott a román tudós magyar kapcsolatrendszer.

Kolozsvárt, az Eikon könyvkiadó jelentetett meg egy dokumentumközleményt, amelyben 36 idevágó irat – túlnyomórészt magyar feladóktól kapott levél – került a Brăiloiu-tanítvány Emilia Comișel professzorasszony tulajdonából a nyilvánosság elé (Comișel–László 2006³). A dokumentumok meglehetősen része a csángó népzene kutatásával kapcsolatos. Ezeket foglalom össze a következőkben. Eddig sem volt titok az idevágó irodalom ismerői előtt, hogy Brăiloiu támogatta mind Veress Sándor, mind Lükő Gábor, mind Balla Péter terepmunkáját. A most megjelent dokumentumokból sok jelentékeny újdonságot tudunk meg nevezettek gyűjtőútjairól és Brăiloiu velük kapcsolatos érdemeiről.

Tudománytörténeti közismeret, hogy elsőként Domokos Pál Péter (1901–1992) gyűjtött Moldvában csángó népzene, 1929 nyarán, saját kezdeményére és felelősségére. Az új kordokumentumok kimutatják, hogy ekkor már Veress Sándor (1907–1992) is útra készen állott. Kutatóútjának kezdeményezője apja, Veress Endre (1868–1953) volt. A jeles történész, akinek a magyar–román történelmi kapcsolatok kutatásának a tekintetében mérhetetlenek az érdemei, gyermek- és ifjúkorának meglehetősen részét töltötte Bukarestben, ahol apja, az 1848-as menekült, a mérnök és topográfus Veress Sándor (1828–1884) jelentékeny közhivatalokat töltött be. Veress Endre már húszéves korában, *Barangolás Romániában* című cikkeiben kimutatta a csángók iránti érdeklődését. 1929. június 18-án, Brăiloiunak írt levelében kijelentette: „gazdag kiadatlan csángó folklóranyagom van, mely helyszíni kiegészítésre vár – dalok és más szövegek.” Fiát, aki akkor 21 éves volt, mint a budapesti Zeneakadémia végzettjét, Kodály legjobb növendékét, zeneszerzőt és kitűnő zongoristát ajánlotta Brăiloiu figyelmébe. Levele főleg arról szól, hogy a tervezett, közös moldvai kiszállást egyelőre el kell halasztani (Comișel–László/1, 73–74). Brăiloiu július 2-án kelt válaszleveléből (Comișel–László/2, 75–77)⁴ kiderül, hogy bár amúgy is foglalt lesz egész nyáron, sajnálja a tervezett csángóföldi expedíció – számára érthetetlen okból történt – „feladását”. Nem mond le arról, hogy Veresséssel kutatóútra menjen a csángóvidékre. Barátnője, Ghika-Comănești hercegnő, akinek végtelen birtokai vannak Bákó megyében, már meg is ígérte neki, hogy majd segítségükre lesz. Elábrándozhat azon az utókor, hogy mennyire másképpen alakulhatott volna a csángóföldi gyűjtések története, ha ezen az első kiszálláson a fiatal Veress Sándor és a Román Akadémián nagy becsben álló édesapja mellett a Román Zeneszerzőegyesület főtitkára és a bukaresti Folklórchívum igazgatója, a tekintélyes és befolyásos Brăiloiu is részt vett volna. Szögezzük le: 1929-ben nem rajta múltott, hogy nem vett részt.

A terv a levelek tanúsága szerint 1930. május 16-án válik ismét levéltémává. Veress Endre írja állandó bukaresti fordítójának, Avram P. Todornak, hogy keressen ott neki egy olcsó albérleti szobát, ahol a nyáron fiával, Sanyival együtt ellehetnek. Kéri, hogy Todor beszéljen Brăiloiuval, érje el, hogy ő szerezzen nekik pénzt a moldvai kiszállásra

³ A cím rövidítése alább: Comișel–László/sorszám a hivatkozott levélnek.

⁴ Eredetije: Magyar Országos Levéltár, MOL. P. 1569 jelzet, Veress E. levelezés 216. sz. Ezúton is hálás köszönetet mondok Demény Lajos bukaresti történésznek, aki a levél fénymásolatát nekem megküldte.

a Ferdinánd Király Alapítványtól. Ha Brăiloiu nem akarna részt venni és nem szerezne pénzt, persze saját költségükre is elmennének Moldvába, még hozzá hármasban: Veressék és Todor. Brăiloiu mindenesetre küldjön fejléces papíron két hivatalos meghívólevelet, amelyekkel ő, illetve fia kézírataikkal, illetve fonográfhengerekkel és felvevőgéppükkel Lökösházán át szabadon be-, majd kiutazhassanak. Ha Brăiloiu velük tart, persze majd mindent felvehet magának az Archívum fonográfjával, ha nem, de támogatást szerez, akkor utóbb másolatot kap „a fiú” minden felvételéről. Azt is felajánlja, hogy fiának az *Ethnographiában* megjelenendő beszámolóját majd románra fordítja (Comișel–László/3, 77–82). Június 16-án a már Bukarestben tartózkodó Veress Endre magánál Brăiloiunál sürgeti, hogy küldje már el fiának a kért levelet és kérdi, hogy mikor hová jöjjön hozzá a megígért pénzért (Comișel–László/4, 83). Amiből kiderül, hogy Brăiloiu ugyan nem utazik velük Moldovába, de anyagi támogatást szerzett számukra. Június 20-án Veress Sándor ír Brăiloiunak: a határátlépéshez szükséges írást és Brăiloiu levelét megkapta. Fonográfot visz magával, de hengereket nem. Kéri, előlegezzen neki Brăiloiu 50–60 darabot. Szeptemberben megadja. Itt merül fel először Lajtha neve, mint olyané, aki Veress Sándort támogatja, továbbá a Bartóké is, akivel a fiatal kutató szintűgy közvetlen kapcsolatban áll (Comișel–László/5, 84–85).

Veress annyira illemtudó, hogy utazása végeztével visszaszármaztatja Brăiloiunak a hivatalos megbízólevelet, amellyel Moldvában kerek egy hónapig gyűjtött (többnyire egyedül, mivel Todor eleve nem vett részt a kiszálláson, apja már az út kezdetén megbetegedett és haza kellett utaznia Budapestre, a tolmácsként felfogadott fiú pedig hamar megunta a munkát és elszelelt), így a dokumentum fennmaradhatott a Brăiloiu-hagyatékban. A rendőrség országos főparancsnoksága állította ki, címzettjei a Putna, Bákó, Román és Neamț megyei rendőrprefektusok. Tartalma: Dr. Veress Endre, az I. Ferdinánd Király Alapítvány történész munkatársa és fia, Veress Sándor budapesti tanár és zeneszerző a Román Zeneszerzőtársaság megbízásából néprajzi és népzenei kutatásokat végeznek; kérjük, adjanak meg nekik minden szükséges erkölcsi támogatást. A miniszter nevében ketten is aláírták (Comișel–László/6, 86–87). Ilyen „menlevelet” aligha tudott volna a rendőri főhatóságból más, mint Brăiloiu kimuzsikálni!

Munkája végeztével Veress Sándor már Bukarestben felvázolt egy jelentést támogatója számára (1930. augusztus 14.). 57 hengerre mintegy 120 magyar dalt vett föl a Szeret mentén – írja. De négy hengernyi román népdalt is fölvelt, kifejezetten Brăiloiu számára; ezek szövegeit – ő maga románul nem tudván – a jegyző írta le (Comișel–László/11, 94–95). 1930. október 13-i levelében Lajtha dicséri Veress „érdekes és jó gyűjteményét”, amelyet már elkezdtek lejegyezni (Comișel–László/12, 96–97). Két nappal később maga Veress számol be Brăiloiunak immár másodízben, pontosabban kiszállásának eseményeiről, eredményeiről. 134 dallamot gyűjtött – írja. Klézsén volt ugyan apró kellemetlensége a csendőrrel, de egyébként minden simán folyt le. A hengereket, amelyekkel tartozik, a lejegyzések másolataival együtt fogja Bukarestbe leküldeni (Comișel–László/13, 98–99). 1931. január 24-én Veress udvariasan meghívja Brăiloiut előadására, amelyet a Néprajzi Társaságban fog tartani moldvai gyűjtéséről. Kifejezi szándékát, hogy jövő nyáron is gyűjt Moldvában. Ennek érdekében már el is kezdett románul tanulni – írja az immár románul

(bizonyára apja segítségével) fogalmazott levélben (Comişel–László/15, 106). Mindent egybevetve elmondhatjuk: Brăiloiu eszményi támogatónak bizonyult, Veress pedig méltóképpen viszonzta segítőkészségét.

Merőben másképpen kezdődött és alakult Lükő Gábor (1909–2001) moldvai kutatásainak története. Amikor 1931-ben átlépte a magyar–román határt, esze ágában sem volt, hogy a moldvai csángókat is fölkeresse. Őt a románok érdekelték. Híre is ment, hogy beházasodik, román paraszttá kíván átvedleni. 1931-ben hónapokat töltött havasalföldi falvakon, hogy a parasztoktól tanulja meg nyelvüket és énekeiket. Akkoriban fénykorát élte a Dimitrie Gusti (1880–1955) egyetemi tanár nevével fémjelzett, világhírű bukaresti szociológiai iskola. Lükőt, aki időközben beiratkozott a bukaresti Egyetemre, bevették a szociológusok egy, 1931 decemberében, a besszarábiai Cornova faluban végzett helyszíni kutatásba. 1932 januárjában Lükő a Dâmbovița megyei Brebuban gyűjtött. Brăiloiu, aki szoros munkatársi kapcsolatban állott Gustival, felfigyelt Lükőre, bevezette a Román Zeneszerzőtársaság Folklórarchívumába s ezzel önnön munkatársi-tanítványi körébe, ahol meleg rokonszenvvel fogadták az egyéni gondolkodású magyar fiatalembert. Brăiloiu maga hívta fel Lükő figyelmét a moldvai csángókra, ő beszélt rá pártfogoltját arra, hogy utazzék oda gyűjteni. Dokumentumok hiányában csak feltételelesen bár, de megkockáztatom az állítást: ebben az ösztökélésben szerepet játszhatott a tény, hogy Veress Sándor nem váltotta be ígését, 1931-ben nem folytatja egy évvel korábban megkezdett gyűjtőmunkáját, amelyet pedig Brăiloiu tudósként is és intézményvezetőként is fontosnak tartott. Igen jó fényt vet Lükőre, amit Lajtha ír róla Brăiloiunak 1932. március 31-én. Lükő „Írja nekem, hogy Moldvában szeretne gyűjteni. Küldött nekem néhány dallamot eddigi gyűjtéseiből, megtekintésre. Látom belőlük, hogy fontos adalékokat talált. Régi meggyőződése, hogy a magyar és a román parasztszene több ponton találkozik [az eredetiben: „zusammentriff”; a szó „egybeesik”-ként, „egybevág”-ként is fordítható!], mint ahogyan Bartók találta. Lükő már szállított nekem néhány idevágó bizonyítékot, és én épp erre a problémára akarom figyelmét irányítani. Ő, aki egyaránt érdeklődik a román és a magyar folklór és néprajz iránt, feltétlenül hajlandó lesz ennek a munkának az elvégzésére, amelyre Önnek és nekem feltétlenül szükségünk van. Én remélem, hogy így mindkét nép-nél megtalálhatjuk a kúnok és a besenyők nyomait. Kérem Önt, kedves barátom, tegyen meg Lükőért mindent, amit csak tehet, rendes fickó ő, aki ezt megérdemli, és én hiszem, hogy Önnek nagy öröme fog telni munkájában” (Comişel–László/16, 110–111). Meggyőződése szerint ezekre a mondatokra nemcsak a Lükő-kutatás, hanem a Lajtha-kutatás művelői is fel fogják kapni a fejüket, és Bartók tudományos művének magyarázói is szembe kell, hogy nézzenek a ténnyel: 1932-ben Lajtha már „rég” elégedetlen volt azzal, amit Bartók a magyar és a román népzene összehasonlító vizsgálatában elért.

A dokumentumgyűjtemény következő Lajtha-levele 1933. május 18-án kelt és már a sajnálatos „Lükő-ügyről” szól, amely Brăiloiut is nyugtalanította. Az „ügyet” itt Lükő példamutatóan tömör, tárgyyszerű fogalmazásában foglalom össze: „az 1932. és 1933. években összesen hét hónapot töltöttem Moldvában. Útiterveket nem követtem végig, mert mielőtt a Tatros-vidéki székely telepeket elérhettem volna, egy eltévedt és félreértésre alkalmas levelezőlap revíziós propagandista gyanújába kevert. Háromheti ered-

ménytelen nyomozás után a rendőrség a barátságtalan külpolitikai helyzetre hivatkozva kiutasított Romániából.” (Lükő 2002: 13) „Fonográfhengereim⁵ hazajövetelem alkalmával, kiutasíttatásom és bukaresti magyar barátaim gondatlansága következtében sajnos elpusztultak” (Lükő 2002: 11). Levelében Lajtha tájékoztatja Brăiloiut: Lükő egészséges, testi épségében nem esett kár. Előre is köszöni, hogy a bukaresti barát kész Lükő hátrahagyott hengereit Budapestre eljuttatni és megígéri, hogy miután lejegyzik őket, Brăiloiu megkapja az őt megillető másolatokat. Beszámol róla: szemére vetette famulusának, hogy miért nem jelentkezett azonnal Brăiloiunál (Comişel–László/18, 112–114). Az utókor valóban értetlenül veszi tudomásul, hogy a szorongattatott Lükő, akít a belügyiek Bukarestbe vittek, ott nem kereste Brăiloiu védelmét. Ahogyan letartóztatottként is kapcsolatba tudott lépni azokkal a magyar barátaival, akiknél a hengereket hagyta megőrzésre (és akiknél azok rövidesen tönkrementek!), moldvai kiküldetésének értelmi szerzőjét, megbízóját is elérhette volna, aki alighanem tudott volna rajta segíteni. Értesüléseink nem lévén, sejtéseinkre kell hagyakoznunk: Lükő alighanem pusztá „úriemberségből” nem keverte bele Brăiloiut a maga zavaros, az adott politikai helyzetben egyáltalán nem vesélytelen ügyébe. Vagy rejtegetnivalója lett volna mentorával szemben? Mindez persze csak találgatás. Azt viszont biztosra vehetjük, hogy amennyiben riasztja Brăiloiut, ő, ha a kiutasíttatástól esetleg nem is tudta volna megmenteni, a hengereket szakszerűen tárolta volna és kijuttatta volna Budapestre.

A következő, 1933. november 7-én kelt Lajtha-level már Balla Péterről szól, aki ekkor már útra kész, de akit Lajtha nem akar addig elengedni, amíg effelől nem egyeztetett Brăiloiuval. Lajtha meleg szavakkal nyugtázza Brăiloiu sürgönyét, „szeretetreméltó és lekötelező előzőkenységét. Ön mindig a régi, és ismét nagyon lekötelezett” – írja neki, amiből a szövegösszefüggés alapján arra következtetünk, hogy Brăiloiu megígérte, Ballának is segítségére lesz (Comişel–László/19, 115–116). Balla megőrizte a megbízólevelet, amellyel a Kárpátoktól keletre gyűjtött.⁶ A tanügy-, vallás- és művészetügyi miniszter kabinetjének fejlődés papírjára írták. A miniszter nevében aláíró C. Petrescu ajánlja a besszarábiai és bukovinai klérusnak, tantestületnek és a minisztérium minden ottani alárendelt közigazgatási szervezetének, hogy támogassák küldetésében a 25 éves belényesi zenetanárt, akít a Román Zeneszerzőtársaság folklórgyűjtéssel bízott meg a nevezett tartományokban. (Különös, hogy a dokumentumnak van iktatószáma, de nincs dátuma.) Balla, mint egy útlevelét, láttamoztatta a meglátogatott városok belügyes szerveinél, így – legalábbis nagy vonalakban – le lehet a lapról olvasni útirányát: 1933. augusztus 6.: Cetatea Albă, augusztus 13. és 14.: Tighina, augusztus 19.: Sorocea, augusztus 26.: Szucsáva. A láttamozások egyben párszavas utasítások voltak a helyi örsöknek: az utasember a területi hatóságok tudtával gyűjt, ne zavarják munkájában. Balla 1934-ben is visszatért Moldvába, ugyanaz-

⁵ Tartozunk az igazságnak egy pontosítással: Lükőnek „a felvételeimet tartalmazó fonográfhengerekről” kellett volna írnia, mivel azok természetesen a bukaresti Archívuméi voltak, akárcsak a fonográf, amellyel gyűjtött.

⁶ A dokumentum Katonáné Balla Vilma tulajdona, fénymásolatához Balla Zsuzsánna tanárnő közvetítésével jutottam hozzá. Ezúton is köszönöm mindkettőjük szívességét.

zal a (keltezetlen, érvényét nem veszített!) irattal, és ott folytatta a gyűjtést, ahol egy évvel korábban abbahagyta: 1934. augusztus 27.: Szucsáva, augusztus 30.: Román, szeptember 4.: Bákó (Comişel–László/20, 117–120). Több forrásból is tudjuk: Moldvában felkereste Lükő közlőit is, akiknek a hangfelvételei, mint már említettem, Bukarestben tönkrementek volt, és újragyűjtötte Lükő számos leletét.

A botrány Balla második, Budapestre történt visszatérése után tör ki. A részletek homályosak. Lajtha 1935. január 19-én ír először ebben az ügyben Brăiloiunak. Leveléből és a következőből (1935. február 22.) kitűnik, hogy a tét ez alkalommal nagyobb, mint Lükő esetében volt, akit „csak” kiutasítottak Romániából, ami fölött Brăiloiu viszonylag könnyen tért napirendre. Lajtha válaszából kisejthető, hogy Brăiloiut magát is felelőségre vonták azért, amivel Ballát hazatérte után vádolták, sőt az is, hogy Ballát nemcsak megvádolták, hanem el is ítélték, „propaganda” kifejtése miatt. Lajtha felelősnek érzi magát pártfoglaltja tetteiért. Magyarázza Brăiloiuak, hogy a vádnak nem lehet alapja, hiszen Balla román állampolgár, aki csak tanulmányi célokból tartózkodik Budapesten és Romániában kíván végleg letelepedni. Közli, hogy Balla teljesen értetlenül és elkeseredetten viszonyul az ügghöz. A terepen neki semmiféle hivatalos közeggel nem volt semminő nézeteltérése, minden csendőrrörsön szabályosan lejelentkezett. Két lehetőség van, írja Lajtha: vagy Balla hazudik, vagy a feljelentője hazudott. Ha kiderül, hogy az előbbi eset áll fenn, ő „ejti” Ballát, de amíg ez nem bizonyosodik be, kéri Brăiloiut, hogy ő se hagyja cserben. Hiszen már épp tervezték Ballával, hogy 1936-ban ő, Lajtha is vele megy moldvai gyűjtőújtárára! (Comişel–László/22, 123–125) Más forrásból is kikövetkeztethető, hogy Balla csak jóval Budapestre való visszatérése után, valószínűleg csak Lajtha Brăiloiutól kapott leveléből értesült elítéltetéséről. Bartók írta 1934 utolsó napján Brăiloiunak: „Nagy örömmel hallottam Ballától, mennyire előzékeny volt vele szemben és hogy utazását támogatta. Ez az ügy egy zenefolklórbizottság előtt is szóba került, amelyről Balla Önnek mindenesetre be fog számolni” (36 Bartók-Briefe/15, 423). Balla tehát Bartóknak sem szólt semminő inzultusról, vegzálásról, ami őt Moldvában érte volna. A következő, 1935. február 22-én kelt Lajtha-levelben is főleg a Balla-afférról van szó. Megtudjuk belőle, hogy Balla jelentkezett a budapesti román követségen, hogy bár a vádat megtudja, amely ellen védekezhessék, de nem tudott meg semmit; még vár a válaszra. Kész leutazni Bukarestbe, hogy tisztázza magát. Lajtha ismételtlen kéri Brăiloiut, ne vegye le Balláról oltalmazó kezét. Csak találgathatjuk, mit írhatott közben Brăiloiu Lajthának, amire ő így válaszolt: „Utóbbi levele ellenére sem akarom hinni, hogy 1935-ben Európában lehetséges valakit vádemelés, védelem és vizsgálat nélkül elítélni és sötét feljelentések alapján egy fontos tudományos pályát s vele együtt egy emberéletet tönkretenni” (Comişel–László/23, 128–129.) Lajtha nem túlzott, amikor egy emberélet tönkretevééről írt Brăiloiunak. Balla a Bukarestben meghozott ítélet fenyegetése miatt csak 1949 után szánhatta rá magát romániai hazautazásra, miután fölvette a magyar állampolgárságot és „vétké” elévült. Jellemző Ballára és ama korra, hogy ő saját gyermekeinek sem beszélt soha elítéltetéséről. Ezt lányától, Balla Zsuzsánna tanárnőtől tudom.

Ismeretes, hogy azzal a sötét feljelentéssel nem is csak egy tudományos pálya tört meg, hanem a csángó népzene kutatása is, egészen 1951-ig, amikor Jagamas János és a

kolozsvári folklórintézet munkatársai folytathatták Domokos Pál Péter, Veress Sándor, Lükő Gábor és Balla Péter úttörését. Ekkor azonban Constantin Brăiloiu már évek óta Genfben és Párizsban élt, ahonnan látogatóba sem jöhetett többé haza.

Tartozunk az igazságnak egy olyan tény felidézésével is, amelyről nincs ugyan szó a Comișel professzorasszony megőrizte dokumentumokban, de annyira idetartozik, hogy említése nélkül bántóan hiányos volna a címben jelzett téma mégoly rövid tárgyalása is. Brăiloiu és Domokos Pál Péter között nem jött létre együttműködési kapcsolat. Utóbbi 1934-ban kereste meg Brăiloiut egy olyan levélben, amelyet Bartók december 31-én az idézőjelbe tett (!) „unanständig”, azaz „illetlen, tisztességtelen” jelzővel illetett. Nem tudhatni, hogy a negatív minősítő szót Brăiloiu mondta ki Domokos leveléről, vagy netán a tőle hírt hozó Balla, vagy hogy esetleg maga Bartók foglalta-e össze ebben a szóban, amit a levélről Ballától megtudott. Bartók abból az alkalomból idézte fel a levelet, hogy Domokos személyesen megkérte, ajánlja őt Brăiloiunál. „Csak kellene tudnom, mi van azzal a levéllel; mert ha ő Önnel szemben sértő vagy arrogáns hangot használt volna, akkor én nem láthatnám el ajánló irattal” – írta Bartók Brăiloiunak 1934 utolsó napján (36 Bartók-Briefe/15, 423–424). Brăiloiu válasza ismeretlen, és arról sem tudunk, hogy annak függvényében Bartók megírta-e a kért ajánlólevelet. Domokos, aki 1932-ben fonográffal is megjárta volt Moldvát, sem 1935-ben, sem azután nem gyűjtött többé ott.

Összefoglalólag: Brăiloiu szerteágazó külföldi kapcsolatrendszerének igencsak jelentékeny része volt „a magyar hálózat”, Bartók és Lajtha mellett azok a fiatal kutatók is, akikkel a csángóföldi népzene gyűjtés ügye hozta össze. Utóbbiakat hathatósan támogatta: ajánlólevelekkel és fonográfhangerekkel látta el őket, anyagi támogatást is szerzett nekik, egyiküket ő maga vette rá, hogy ne csak a románok népzenejével foglalkozzék, hanem a csángókéval is. Volt olyan pillanat, amikor maga is kész lett volna részt venni a gyűjtésben. A védenecit ért – nyilvánvalóan politikai indítékú – közigazgatási, illetve jogi méltánytalanságok többé-kevésbé őt, a támogatót is érintették, de ezek a mozzanatok a legkevésbé sem befolyásolták azokat az együttműködési köteleket, amelyek a magyar népzene tudósokhoz fűzték és amelyek a harmincas években, sőt a negyvenesekben is csak tovább bővültek. E kapcsolatok ápolásával nemcsak a határok nélküli etnomuzikológia eszményét szolgálta, hanem önnön intézetét, a Román Zeneszerzőtársaság Folklórarchívumát is gyarapította. Persze kérdéses, hogy Veress Sándor vagy Balla Péter csángó gyűjtéseivel, amelyeket nevezettek másolatban leadtak a bukaresti Archívumnak, Brăiloiu után foglalkozott-e még román kutató.

Szakirodalom

BARTÓK Béla

1966 Miért és hogyan gyűjtsünk népzeneét? In: SZŐLLŐSY András (közreadja): *Bartók Béla Írásai I.* Zeneműkiadó, Budapest, 581–596.

BENKŐ András

1974 Bartók Béla levelei Constantin Brăiloiuhoz. In: LÁSZLÓ Ferenc (szerk.): *Bartók-dolgozatok.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 191–239.

COMIȘEL, Emilia – LÁSZLÓ Francisc

2006 *Constantin Brăiloiu, partizan al etnomuzicologiei fără frontiere. Documente privind legăturile de colaborare științifică ale savantului român cu confrății maghiari.* Eikon, Cluj-Napoca

LÁSZLÓ Ferenc

1976 Scrisorile lui Constantin Brăiloiu către Béla Bartók. In: Uő (red.): *Béla Bartók și muzica românească.* Editura Muzicală, București, 185–230.

1985 Documentele colaborării. Scrisorile lui Constantin Brăiloiu către Bartók Béla. In: Uő: *Bartók Béla. Studii, comunicări, eseuri.* Editura Kriterion, București, 160–208.

1990 Bartók Béla és Constantin Brăiloiu tudományos együttműködésének újabb dokumentuma. *Magyar Zene XXXI.* (4) 398–401.

1993 Un nou document al colaborării științifice dintre Béla Bartók și Constantin Brăiloiu. In: *Anuarul Arhivei de Folclor XII–XIV.* Editura Academiei Române, București, 327–331.

1999 36 Bartók-Briefe aus dem Nachlaß von Constantin Brăiloiu. In: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae XL.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 391–457.

LÜKŐ Gábor

2002 *A moldvai csángók. A csángók kapcsolata az erdélyi magyarsággal.* (Lükő Gábor művei, 2.) Táton Kiadó, Budapest